OFFENTLIGHEDER OG FORANDRING I STUDIER AF ARABISKE MEDIER

I forbindelse med Det arabiske forår og begreber som Facebook-revolution og Facebook-generation, kom en revolutionær og yngre «offentlighed» i fokus. Hvilke nye spørgsmål bør vi på den baggrund stille inden for forskningen af medier i den arabiske verden?

EHAB GALAL

Studier af medier i den arabiske verden har de seneste årtier været præget af et fokus på mediernes rolle i politiske og samfundsmæssige forandringsprocesser. Særligt er den ny teknologi blevet tilskrevet et demokratiserende potentiale. I årene før og efter årtusindeskiftet var det således den nye satellitteknologi, der – bl.a. med lanceringen af satellitkanalen al-Jazeera i 1996 – blev fejret som et revolutionerende brud på de statsejede og loyale nationale arabiske mediers monopol.¹ Med Det arabiske forår i 2010–2011 var det de sociale, digitale medier, som kom i fokus og blev fremstillet som bærere af potentialet for forandring. Hovedargumenterne har været, at den nye teknologi for det første har en evne til at overskride grænser, ikke mindst nationale grænser, for derigennem at kunne bryde arabiske statsmediers monopol og skabe rum for en kritisk offentlig debat.² For det andet peges der på, at den ny teknologi i højere grad har gjort det muligt for borgerne i den arabiske verden ikke blot at deltage

i den offentlige debat, men også at være med til at udvælge og distribuere nyheder, hvilket har ført til udvikling af begrebet *borgerjournalistik*.³ Det har bl.a. skabt grundlag for etablering af mod-offentligheder gennem brugen af alternative medier, som man så det under Det arabiske forår.⁴ Fokusset på teknologien har dermed været tæt forbundet med en diskussion af muligheden for udvikling af en ny politisk kultur i den arabiske verden. I forlængelse af lanceringen af al-Jazeera, samt andre transnationale arabiske satellitkanaler, blev denne benævnt en «ny arabisk civil offentlighed» med eksplicit inddragelse af Habermas' offentlighedsbegreb. I forbindelse med Det arabiske forår og begreber som Facebook-revolution og Facebook-generation kom en revolutionær og yngre «offentlighed» i fokus.

Det arabiske forår kan ses som manifestationen af en ny arabisk civil offentlighed, men set i lyset af autoritære regimers fortsatte overlevelse i de berørte lande (med mulig undtagelse af

Tunesien), er der grund til kritisk at genbesøge studier af arabiske medier de seneste årtier og deres teknologi-deterministiske og mediecentrerede tilgang. En fornyet styrkelse af mediekontrol og begrænsning af ytringsfriheden⁵ gør, at diskussionen om mediernes rolle i samfundsmæssig forandring fortsat er aktuel. Forskning af mediernes rolle efter Det arabiske forår har det heller ikke skortet på,⁶ men hvor står så diskussionen om en «ny arabisk offentlighed»? Hvad har diskussionerne om henholdsvis satellit-tv og de sociale mediers rolle under Det arabiske forår tilfælles i deres diskussioner af «civile offentligheder», og hvor adskiller de sig? Hvilke nye spørgsmål bør vi på den baggrund stille inden for forskningen af medier i den arabiske verden? Det er spørgsmål, jeg i denne artikel vil forsøge at besvare gennem en kritisk læsning af en række centrale bidrag til forskningen i arabiske medier med et særligt fokus på forståelsen af offentligheder. Litteraturen er omfattende, og jeg vil derfor i det følgende særligt fokusere på de diskussioner, der udsprang af udbredelsen af på den ene side satellit-tv og på den anden side sociale medier.

ARABISKE MEDIER UNDER FORANDRING

Studierne af satellit-tvs samfundsforandrende potentiale fandt primært sted i det første årti af det ny årtusinde og udsprang af den hurtige udvikling på satellit-markedet. Således fandtes der 10 år efter al-Jazeeras lancering mere end 400 arabiske satellitkanaler, der bestod af en skønsom blanding af statsejede, private og kommercielle kanaler.⁷ I 2015 var der, ifølge en rapport udgivet af Den arabiske liga, mere end 1230 arabiske satellitkanaler, hvoraf 133 var statsejede og 1097 private.⁸ Det er karakteristisk, at satellit-markedet både er blevet mere kommercialiseret og fragmenteret i takt med det voksende antal kanaler. Denne udvikling har samtidig medført en

fortsat politisering, som har medført, at kanaler løbende har måtte lukke eller søge i eksil. Det har fx været tilfældet for en række egyptiske satellitkanaler,⁹ som alle blev lukket af militæret efter fjernelsen af præsident Morsi i 2013. Det muslimske broderskab blev således tvunget til at flytte deres tv-produktion i eksil.¹⁰

Studierne af udviklingen af satellit-tv røg dog helt i baggrunden i forbindelse med det arabiske forår, hvor fokus flyttede sig til de sociale medier og deres potentiale i processer af samfundsforandring. Udviklingen og adgangen til digital teknologi afspejles i udbredelsen af internettet i den arabiske verden, hvor forventningen er, at antallet af internetbrugere vil stige til 226 millioner i 2018. Dermed vil andelen af internetbrugere i de arabiske befolkninger på i alt 346 millioner i 2016¹¹ stige fra et gennemsnit på 37,5 procent i 2014 til over 55 procent i 2018.¹² Disse relativt høje tal dækker dog over store uligheder på tværs af lande og befolkningsgrupper.

SATELLIT-TV SOM NY ARABISK OFFENTLIGHED

I årene efter lanceringen af al-Jazeera var mange som nævnt særlig optaget af arabisk satellit-tvs potentiale. Jeg tager i det følgende afsæt i den amerikanske politolog ved George Washington University, March Lynch, og den daværende leder af Cambridge Arab Media Project ved Cambridge Universitet, Khaled al-Hroub, som paradigmatisk eksempler på centrale positioner i debatten. De tog begge diskussionen i 2006, hvor de var enige om, at de arabiske satellitkanaler havde skabt rum for flere stemmer, indimellem kritiske stemmer, og stemmer, der satte spørgsmålstegn ved de eksisterende magtforhold. I bogen *Voices of the New Arab Public* (2006) fremhæver Lynch, at al-Jazeera indvarslede en ny form for åben, kontroversiel offentlighedspolitik med en mangfoldighed af konkurrerende stemmer.¹³ Han definerer den offentlige sfære

således: «What makes a public sphere is the existence of routine, ongoing, unscripted arguments before an audience about issues relevant to many.»¹⁴

Lynch argumenterer videre for, at der var tale om en ny *arabisk offentlighed*. Det «nye» var de allestedsnærværende politiske talkshows, som gjorde satellit-tv-stationer til en platform og mediator af diskussioner af og argumentationer for forskellige meninger. Det «arabiske» var den forudsatte fælles, kollektive identitet, som talere og lyttere blev positioneret i som deltagere i ét fælles politisk projekt. At man kunne tale om «en offentlig sfære» skyldtes, ifølge Lynch, eksistensen af kontroversielle debatter blandt og foran denne selv-definerede offentlighed, som var orienteret mod at definere denne offentligheds fælles interesser.¹⁵ Den ny arabiske offentlighed var på denne baggrund – og i overensstemmelse med et Habermasiansk ideal – karakteriseret ved en argumentationskultur, der opfordrede til modargumentation, uenighed og kritisk stilningtagen til status quo.¹⁶ Hroub peger ligeledes på, at de arabiske satellitkanaler bidrog positivt ved at etablere platforme for diskussion og dialog om akutte kriser og økonomiske forhold, hvor synspunkter, der før var forbudte eller svære at få kendskab til, nu blev budt velkomne.¹⁷ Et eksempel er, da talkshowet *Qabl an tuhaasabu* (*Før I bliver stillet til regnskab*) på den islamiske satellitkanal Iqraa belyste problemet med kvinder, der lever på gaden i Cairo og får børn uden for ægteskab.¹⁸ Også diskriminationen af kristne minoriteter, som de nationale medier indtil da stort set havde fortiet, blev gjort til genstand for diskussion på fx al-Jazeera. Dette brud med tabuer medførte, som påpeget af begge, bare ikke reelle politiske forandringer. Lynch mener dog, at selv om den arabiske offentlighed hverken var afhængig af eller er lig med eksistensen af et demokrati, men snarere var en reaktion på

manglen af samme, så skabte den med den kritiske debatkultur fundamentet for en mere liberal og pluralistisk politik.¹⁹ De nye medier forstod sig selv som den autentiske arabiske stemme i kritikken af amerikansk magtpolitik og i kritikken af korrupte arabiske regimer.²⁰ En sådan selvopfattelse kom tydeligt til udtryk i debatprogrammet *al-Itijah al-Mu'akis* (*Den modsatte retning*) på al-Jazeera, som så som sin fornemmeste opgave at kritisere magthaverne og stille kritiske spørgsmål til politiske positioner.

På trods af dette potentiale er både Lynch og Hroub kritiske over for den ny offentlighed, der syntes at etableres. Begge peger på, at argumentationskulturen på arabisk satellit-tv er kendetegnet ved at være konfronterende og oppositionel. Lynch forklarer dette med en udbredt

Den islamiske satellitkanal Iqraa belyste problemet med kvinder, der lever på gaden i Cairo.

arabisk selvopfattelse af at være underlagt Vestens dominans, trusler og belejring, hvilket medvirker til skabelsen af en identitetsfikseret arabisk offentlighed karakteriseret ved defensiv populisme frem for demokrati.²¹ Hroub peger på et andet modsætningsforhold med samme effekt, nemlig to modsatrettede visioner for social forandring i den arabiske verden, en «islamisk» og en «sekulær».²² Dette fører, ifølge Lynch, til skabelsen af en civil og en islamistisk offentlighed, hvor den islamistiske offentlighed er kendetegnet ved at bruge fortællinger om muslimers lidelser til at skabe en fælles, kritisk offentlighed imod Vesten og imod de arabiske styre. Jeg har tidligere argumenteret for lignende fortællinger i transmissionen af fredagsprædikener fra henholdsvis Algeriet og Sudan den 4. august

2006, hvor Israel og Libanon havde været i krig i tre uger. Heri blev vesten og FN fremstillet som hyklere, der end ikke gav udtryk for protest, mens uskyldige muslimer blev dræbt. Overgrebene blev samtidig indskrevet i en lang række af overgreb på muslimer, hvorved en fortælling om koloniseringen af den muslimske verden blev fortalt frem.²⁴ Hvad Lynch og Hroub dog ikke kommer ind på, er, at de islamiske kanaler også kan medvirke til nedbrydelsen af tabuer, som programmet om kvinderne på gaden er et eksempel på.

Lynch og Hroub synes *for det første* at lade sig styre af et perspektiv, som Mohamed Zayani, lektor i kritisk teori ved Georgetown University School of Foreign Service i Qatar, karakteriserer som et udbredt fokus på «effekten» af nye medier (fx al-Jazeera) på de politiske systemer.²⁵ Når den ny arabisk offentlighed ikke synes at have gennemslagskraft i forhold til politisk forandring, finder Lynch og Hroub begrundelserne herfor i karakteristika ved medierne, frem for i de politiske strukturer. Lynch og Hroub gør *for det andet* sig skyldige i en mangel på analytisk skelnen mellem «offentlighed» og «publikum». Som Zayani fremhæver, refererer publikum til rollen som tilskuer, som er kendetegnet ved at være midlertidig og situeret, mens offentligheder er et normativt begreb, der beskriver et eksisterende kollektiv med en vis grad af fælles værdier, erfaringer og diskurser. Hvor det at være publikum gør en tilstedeværende på samme måde som andre i den samme situation, indebærer tilhørsforholdet til en offentlighed en form for deltagelse. Dermed lægger publikumsbegrebet op til en grad af passivitet i modsætning til offentlighedsbegrebets fokus på aktivitet.²⁶ Når Hroub synes at antage, at seere til underholdnings-tv per automatik udgør en særlig «passiv» offentlighed kommer han til at sidestille publikumsrollen med offentligheden i stedet for at undersøge, hvordan

publikum og offentlighed interagerer og er gensidigt forbundne. Selv om Lynch peger på, at arabiske politiske aktører, fra den mest magtfulde stat til den mest ydmyge civile aktivist, *agerer som om denne* nye offentlighed gjorde en forskel,²⁷ så er sammenhængen til konkrete publikums-erfaringer ikke udfoldet. Tværtimod er både Lynch og Hroubs kritik af islamistiske offentligheder præget af uklare definitioner af denne, mens publikum til islamiske medier slet ikke inddrages.²⁸

SOCIALE MEDIER OG ANDRE POLITISKE RUM

Med Det arabiske forår kan man argumentere for, at udviklingen bevægede sig fra at være, hvad Hroub benævnte *fjernbetjeningsprotesten*, til reelle politisk offentlige handlinger i form af masse-demonstrationer og protester. I første omgang blev sociale medier, og ikke mindst Facebook og Twitter, udråbt som den helt centrale aktør bag denne udvikling af forskere, kommentatorer og andre iagttagere.³⁰ Det varede dog ikke længe, før denne udlægning blev imødegået af argumenter om, at civile bevægelser havde været under udvikling længe før Det arabiske forår som reaktion på sociale, økonomiske og politiske vilkår. Det var altså ikke sociale medier, der skabte foråret, men en allerede institutionaliseret utilfredshed blandt civilbefolkningen.³¹ Som Zayani og Sadok Hammami fremhæver, bidrager sådanne binære forklaringsmodeller ikke til en større forståelse af mediernes komplekse rolle i den politiske udvikling i regionen. De anlægger dermed begge et kritisk perspektiv på den teknologi-determinisme, som delvist prægede debatten om satellit-tv og den offentlige debat om det arabiske forår.

Hammami, som er lektor i presse- og informationsvidenskab i Tunis, kritiserer eksplicit

Neste side: Egyptisk graffiti med Aliaa al-Mahdy.

سميت إبراهيم: ٢٥ عام تمت تدنيا بالقوة والقف عن عنديها
أما قبل وعساكر بالبيت وأبت أن لا أنزل كدريتها

فأثارت وحوش فزائية أما النخاء الحركي

لا إتمام... لا الحيرة... لا الإعلام... الرواية لمن تنادي

٣٠ عام تدعى وكنت من جسد لها سمها وأدتها

مطاف على البحر والأعلام عوالي ٣ مليون شاعدا
أعزى والايقل من ٥ شاكه بالبحر من البحر واليخيرة

علياء الكوي

إبراهيم الفاعل

س

يسقط

حكم

الأوغاد

A.C.A.B

تحتية إغزاز وإهم
ومؤاذرة لاسميت
بنت المصطفى

القصاص

تحرير
لا يستحقون

Habermas for ikke at have blik for, at den offentlige sfære ikke kun rummer diskurser men også billeder, stemmer og andre udtryksformer, som er med til at formidle ideer og holdninger fra en snævrere gruppe til en større offentlig sammenhæng. Han undersøger udviklingen af Facebook som en del af, hvad han kalder den virtuelle offentlige sfære. Denne sfære er karakteriseret ved et brud med de traditionelle mediers fokus på «levering» til i stedet at interessere sig for «mediering», der kræver analytisk opmærksomhed både på instrumentet (det konkrete medie), praksissen (fx blogging og markedsføring) og den sociale organisering.³² Dette samspil må analyseres i sin kontekst. Derfor undersøger han, hvordan Facebook i forbindelse med Det arabiske forår i Tunesien har været rum for forskellige offentligheder. Først, fra 2008, var Facebook et alternativt og parallelt offentligt rum, som i stigende grad og med et hurtigt voksende antal brugere blev anvendt til at mobilisere kritik, protest og politisk debat.³³ Da Mohamed Bouazizi satte ild til sig selv i 2010, var en af de afgørende kampe i første omgang repræsentationen af denne begivenhed. Styret forsøgte at vinde denne kamp gennem kontrollen med de traditionelle medier, men så sig slået af, hvad Hammami ser som udviklingen af Facebook fra en alternativ offentlighed til en virtuel revolutionær scene, hvor billeder og videoer blev delt, herunder også af personer som ikke nødvendigvis tog del i selve den politiske kamp. Symbolikken i de delte billeder signalerede fælles stædter, men selve delingen fik symbolsk betydning som en manifestation af revolutionsdeltagelse.³⁴ Facebook, som en fælles revolutionær offentlighed, udviklede sig til gengæld efter revolutionen og blev blandt andet i kraft af langt mindre politisk kontrol til et mangfoldigt og fragmenteret offentligt rum med mange forskellige og konkurrerende politiske stemmer.³⁵

På samme måde som Hammami, er Charles Hirschkind, lektor i antropologi ved Berkeley Universitet i Californien, optaget af, hvordan digitale medier medierer politisk kommunikation. Han udforsker således, hvordan den egyptiske blogosfære i årene fra 2004-2005 og indtil den egyptiske revolution konstituerede sig som en særlig offentlighed for kritisk diskussion og refleksion.³⁶ I blogosfæren opløses den skarpe skelnen mellem en sekulær og en muslimsk offentlighed, idet både unge liberale og venstreorienterede samt unge med tilknytning til det muslimske broderskab står sammen om en række politiske krav. De afviser den daværende præsident Mubaraks styre og hans søn, Jamal Mubaraks evt. overtagelse af magten, kræver politisk frihed samt retfærdige og demokratiske institutioner, og fordømmer statens gentagne brug af vold.³⁷ Ligesom Hammami, fremhæver Hirschkind distributionen af – via mobiltelefon – filmene sekvenser af regimets voldelige overgreb på almindelige egyptere samt af den generelle sociale uretfærdighed som grundlaget for blogosfærens politiske gennemslagskraft. Det skyldtes ikke mindst, at sådanne klip ikke forblev inden for blogosfæren, men også blev vist af de traditionelle egyptiske medier, og i visse tilfælde også internationale medier, heriblandt al-Jazeera. Nationale medier kunne med henvisning til bloggen som kilden vise sådanne klip uden samme form for repressalier, som hvis de selv havde stået bag optagelsen.³⁸ I forhold til forståelsen af offentligheder trækker Hirschkind ikke eksplicit på nogen definition heraf. Han fremhæver, at blogosfæren formår at skabe dialog mellem personer, der ellers ikke ifølge ham ville have mødtes, fx islamisten kontra den homoseksuelle liberalist. Ligesom han ser blogosfæren dele idealer om at ville fremme individuel selvudfoldelse og ræsonnement som basis for et kollektivt politisk projekt.³⁹ På den baggrund får han beskrevet

blogosfæren som idealet på en habermasiansk liberal offentlighed, hvor sekulær er blevet erstattet af «asekulær» med en henvisning til, at de diskussioner og politiske handlinger, der udsprang af blogosfæren ikke tog afsæt en binær opdeling af det religiøse over for det sekulære.⁴⁰ Hirschkind skriver selv, at den optimistiske tone, der præger hans analyse, må perspektiveres med begivenhederne, der senere fulgte. Politisk forandring kan ikke skabes alene ved hjælp af nogle få internet-aktivister, så længe etablerede institutionelle og politiske kræfter finder det strategisk brugbart at opretholde binære oppositioner.⁴¹ Hirschkind fejrer af blogosfæren som en helt særlig offentlighed gør ham dog samtidig delvis blind for

I blogosfæren opløses den skarpe skelnen mellem en sekulær og en muslimsk offentlighed.

den sociopolitiske virkelighed, som blogosfæren spejlede sig i. Når han skriver, at islamister og liberale unge ikke normalt ville mødes uden for blogosfæren, synes han helt at overse, at Egypten i høj grad er kendetegnet ved, at familier, uddannelsesinstitutioner såvel som arbejdspladser er mødesteder for personer med vidt forskellige politiske og religiøse ståsteder.

Hamami og Hirschkind repræsenterer en debat langt mindre præget af teknologideterminisme end den om satellit-tv. Hirschkind synes dog stadig at være optaget af selve blogmediets potentielle effekt, mens Hamami i højere grad ser mediets effekt som flydende og afhængig af andre forhold, herunder publikum.⁴² Debatten er dog stadig karakteriseret ved en mediecentreret tilgang til samfundsmæssig protest og forandring.

Marwan M. Kraidy, professor ved Annenberg

School, Pennsylvania Universitet, er repræsentant for en mindre mediecentreret tilgang, idet han foreslår at undersøge arabiske offentligheder igennem deres evne til at transformere offentlige og fysiske *steder* til civile, kommunikative – og offentlige – *rum*. Han peger på fire niveauer af sådanne rum.⁴³ For det første anvendes offentlige steder til folkelige demonstrationer, som gør stedet til rum for politisk kommunikation og handlen. For det andet bliver offentlige steder et lærred for politisk kommunikation i form af bannere, graffiti og vægmaleri. Offentlige steder tilbyder for det tredje rum for kommunikation gennem kropslige manifestationer. Og endelig, og for det fjerde, kan offentlige steder være tilskrevet historisk symbolsk betydning, som gør dem til magtfulde redskaber i politisk kommunikation og mobilisering. Desuden sker der en mediering af disse offentligheder gennem sociale medier, som både kan forbinde disse forskellige rum og formidle dem over afstand og mellem byer, fx i cirkulationen af vægmalerier på Facebook eller via blogs.⁴⁴ Kraidy viser, hvordan alle disse kommunikative offentlige rum kom til at spille en væsentlig rolle under Det arabiske forår, og argumenterer dermed for en opmærksomhed på, at offentligheder forhandles og kommunikeres på flere niveauer og ikke kan reduceres til en mediedetermineret offentlighed. Samtidig peger han på, at det er nødvendigt at undersøge former for politisk kommunikation, der ikke falder ind under de historisk normative, elitære, maskuline, intellektuelle og deliberative normer for offentlig debat. Det kan gælde vægmalerier og graffiti. Særligt tydeligt bliver dette i de kropslige manifestationer, som tunesiske Mohamed Bouazizis selvostring, som blev en udløsende faktor af Det arabiske forår. Ligesom egyptiske Aliaa al-Mahdys upload af et nøgenfoto, kun iført strømper og røde sko, af sig selv på sin blog i protest mod seksualiseringen af kvinden i

Egypten førte til egyptiske mediers kritik af selve kommunikationsformen med henvisning til idealer, der kan karakteriseres som hørende hjemme under en idealtypisk habermasiansk, rationel dialogform.⁴⁶ Ved at udforske sådanne rumlige former for kommunikation flytter Kraidy dermed diskussionen om en ny arabisk offentlighed væk fra den idealtypiske, der prægede diskussionerne omkring udbredelse af satellit-tv, og hen imod en ikke-normativ og kompleks forståelse, hvor offentligheder bliver til i forskellige kontekster og på forskellige niveauer.

PUBLIKUM OG DET CIVILE ENGAGEMENT

Både diskussionerne om satellit-tv og sociale medier har været fokuseret på etableringen af civile offentligheder. Hvor diskussionerne om satellit-tv, i denne artikel repræsenteret af Lynch og Hroub, har været domineret af en relativ traditionel og normativ habermasiansk model for offentlighed, har diskussionerne om de sociale mediers rolle været mindre normative og mere udforskende. Dog fremstår Hirschkind's oprindelige optimisme som et eksempel på, hvad Zayani ser som tendensen til at vurdere mediernes potentiale i forhold til dets effekt på det politiske system, som netop har ført til rigide positioner af optimisme eller pessimisme på samme måde, som diskussionen om satellit-tv gjorde. Zayani opfordrer i stedet til at undersøge medierne som et særligt rum for civilt engagement.⁴⁷ Både Hirschkind's, Hammami's og Kraidy's studier lykkes i forskellig grad med dette, idet de forbinder offentligheden med konkrete udtryk for handling. Man kan argumentere for, at Det arabiske forår har givet dem materiale til at belyse, hvordan publikum bliver til som offentlighed gennem demonstrationer og andre kommunikationsformer. Selv om de alle har en opmærksomhed på, at sådanne offentligheder konstitueres gennem meget andet end en habermasiansk rationel

dialogkultur, fx gennem lyd, billeder og rum, så synes konteksten i form af foråret at begrænse deres forståelse af offentligheder. Det er *revolutionære* offentligheder, der udforskes og bliver model for en mere generel forståelse af offentligheder.

Dette sættes ikke mindst på spidsen i Armando Salvatores, professor i globale religiøse studier ved McGill Universitet, Canada, følgende formulering, der samtidig sætter denne revolutionære offentlighed op over for en habermasiansk offentlighed:

Whenever the lightning sparks a fire, the mobilization is oriented to different views of the common good than assumed by Habermas's underlying philosophy. A variety of actors are thus mobilized in ways that lay a premium on the capacity to quickly turn mere connectedness into a weapon of resistance to the violence and abuses of the regimes, rather than into a more «educated» type of political autonomy and critique per se.⁴⁸

Det ufrugtbare i denne modstilling får Hirschkind, Hammami og Kraidy tydeligt vist, men det ændrer ikke ved, at de sociale mediers potentiale knyttes til den liberale revolutionære offentlighed, snarere end til fx islamisters eller statens brug af sociale medier.⁴⁹ Kommer islamisterne til orde, sker det som hos Hirschkind i en blogosfære, hvor liberale og islamister finder et fælles askulært sprog. Hirschkind peger selv på, at der er en tendens til at studere og teoretisere sociale medier i deres potentiale for ikkevoldelig mobilisering, hvilket også kendetegner de studier, der voksede frem af Det arabiske forår.⁵⁰

Udover nødvendigheden af studier, der ikke er teknologi-deterministiske eller udelukkende mediecentrerede, synes den politiske virkelighed i den arabiske verden således at kalde på nye perspektiver. Interessen for at forstå mediernes rolle

i samfundsmæssige forandringsprocesser har resulteret i, at forskningen enten har fokuseret på medier, som i sig selv tilskrives potentiale for forandring, fx satellit-tv, eller som er blevet brugt i situationer med politisk forandring, som sociale medier under Det arabiske forår. Man kan på den baggrund helt overordnet spørge, om man måske også burde studere mediernes rolle i manglende forandring. Med andre ord, hvordan medierne er med til at opretholde politisk stagnation snarere end politisk transformation. Herimod kunne indvendes, at der allerede findes mange studier af stats-, politisk og økonomisk kontrol af medier og journalister, som kan forklare den manglende transformation. Dette svar lægger sig dog op ad en mediecentreret tilgang. Dét jeg taler for, er en langt højere grad af udforskning af samspillet mellem offentligheder, publikum og medier.

For det første er det nødvendigt at undersøge om der findes transformativt såvel som regressive potentialer i andre end revolutionære og/eller liberale offentligheder. Dette er også nødvendigt for at undgå det normative perspektiv, som er fulgt med fokusset på den liberale og/eller revolutionære offentlighed. Koblingen mellem medierepræsentation og social handlen er ganske enkelt blevet langt løsere med de globale medier,⁵¹ ligesom fragmenteringen og mangfoldigheden af arabiske medier og offentlige rum i dag gør, at man snarere må tale om flere arabiske offentligheder end én (eller to oppositionelle).

Det udbredte fokus på den revolutionære og/eller liberale offentlighed betyder samtidig, at det bredere publikum og mindre spektakulære handlinger sjældent inddrages som genstand for analyse. Derfor er det *for det andet* nødvendigt i langt højere grad at undersøge de arabiske publikummers brug af medier. Ikke kun som brugere af de medier, der aktuelt tilskrives potentiale for forandring, men som brugere af forskellige medier. Heller ikke kun de brugere,

som repræsenterer den liberale gruppe, man håber, forandringen kommer fra. I den hidtidige forskning dukker det bredere publikum primært op som deltagere i demonstrationer eller andre former for offentlige manifestationer, hvor de bliver forskernes symbolske beviser på mediernes mobiliserende kraft. Det er nødvendigt at interessere sig for lokale, kulturelle måder at være publikum på.⁵² Frem for at fremstille det arabiske publikum som en monolitisk størrelse, må vi udforske betydningen af ulige magtrelationer i den sociale interaktion samt de forskellige interesser, erfaringer, følelser og sprogkapaciteter, som hver enkelt deltager bringer med sig ind i en specifik kommunikativ sammenhæng.⁵³

For det tredje må forskningen gøre op med tendensen til kun at studere de medier, som tilskrives forandringspotentiale. Hvor der er skrevet adskillige bøger og artikler om fænomenet al-Jazeera, er der hundreder af andre satellitkanaler, som aldrig eller kun i begrænset omfang er blevet studeret. De fleste publikummer vil stille sig tilfreds med de respektive lokale medier med større diversitet end de panarabiske medier, og med lavere professionalisme, simplere sprog, mindre kompleksitet i forhold til ideologisk indhold og med et højere antal underholdningsprogrammer.⁵⁴ Uanset at disse kan være af dårlig kvalitet, lokale, uinteressante eller uden indflydelse på et politisk niveau, kan disse være vigtige kilder til selvforståelse og meningsdannelse blandt arabiske publikummer. Disse kan samtidig med fordel studeres i samspillet med andre rum for offentlig kommunikation, som Kraidy peger på, det være sig både offentlige og private rum.

ET SÆRLIGT RUM FOR CIVILT ENGAGEMENT

Med udviklingen af nye teknologier er medierne i den arabiske verden blevet tilskrevet stor effekt som grundlag for politiske forandringer. I årene omkring årtusindeskiftet var det satellit-tv og i

årene omkring Det arabiske forår var det de sociale medier. Udviklingen satte således gang i en række forskningsbaserede diskussioner, som denne artikel har givet et lille indblik i. Især har senere studier, som Hirschkind, Hammami og Kraidy repræsenterer, taget et tiltrængt opgør med en udbredt teknologi-determinisme. Hirschkind, Hammami og Kraidy viser alle, hvordan særlige rum for civilt engagement bliver til i eller i samspil med medierne, hvor ikke mindst Hammami og Hirschkind giver eksempler på realiseringen af de sociale mediers potentiale for at skabe forbindelser, der fører til handling. Kraidy bidrager samtidig med et mindre mediecentrisk perspektiv ved at inddrage andre kommunikative rum.

Forskningen i henholdsvis arabisk satellit-tv og digitale medier under Det arabiske forår illustrerer, hvordan forskningen har været præget af en teknologi-deterministisk og mediecentreret tilgang. Jeg har i denne artikel gennem den kritiske læsning af en række bidrag argumenteret for, at der er brug for flere studier, der for det første undersøger forskellige offentligheder, og ikke kun de liberale og revolutionære; for det andet interesserer sig for hvordan de arabiske publikummer i deres mangfoldighed tillægger samfundet betydning gennem brugen af medier; og for det tredje derfor også udforsker andre medier, end dem der umiddelbart tilskrives forandringspotentiale. I stedet for alene at fokusere på medier, der synes at facilitere forandring, bør forskningen også interessere sig for, hvordan interaktionen mellem offentligheder, publikum og medier modvirker forandring.

• f •

EHAB GALAL er lektor i Mellemøstens medier og samfund, Institut for tværkulturelle og regionale studier, Københavns Universitet.

1 Fx Alterman, Jon B.: *New Media, New Politics? From Satellite Television to the Internet in the Arab World*. The Washington Institute for Near East Policy, 1998. Eickelman, Dale F. &

Anderson, Jon B.: "Redefining Muslim Publics", i Dale F. Eickelman & Jon B. Anderson (eds.), *New Media in the Muslim World. The Emerging Public Sphere*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1999, s. 1-18.

- 2 Fx El-Nawawy, Muhammad & Iskandar, Adel: *Al-Jazeera. How the Free Arab News Network Scooped the World and Changed the Middle East*. Westview Press, 2002. Lynch, Marc: *Voices of the New Arab Public. Iraq, Al-Jazeera, and Middle East Politics Today*. New York: Columbia University Press, 2006.
- 3 Jf. el-Nawawy, Mohammed & Khamis, Sahar: *Egyptian Revolution 2.0: Political Blogging, Civic Engagement, and Citizen Journalism*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- 4 Salvatore, Armando: "A public Sphere Revolution? Social Media versus Authoritarian Regimes", i Larbi Sadiki (ed.), *Routledge Handbook of the Arab Spring. Rethinking Democratization*. London and New York: Routledge, 2015. Kraidy, Marwan M.: "Public Space, Street Art, and Communication in the Arab Uprisings", i Zayani, Mohamed & Mirgani, Suzi (eds.), *Bullets and Bulletins. Media and Politics in the Wake of the Arab Uprisings*. London: Hurst, 2016, s. 107-125.
- 5 Hinnebusch, Raymond (ed.): *After the Arab Uprisings: Between Democratization, Counter-revolution and State Failure*. London and New York: Routledge, 2016.
- 6 Fx Bebawi, Saba & Diana Bossio (eds.): *Social Media and the Politics of Reportage: The 'Arab Spring'*. Palgrave Macmillan, 2014. Hudson, Leila; Adel Iskandar & Mimi Kirk (eds.): *Media Evolution on the Eve of the Arab Spring*. The Palgrave Macmillan Series in International Political Communication, 2016. Iskandar, Adel & Bassam Haddad (eds.): *Mediating the Arab Uprisings*. Tadween Publishing, 2013. Zayani, Mohamed & Mirgani, Suzi (eds.): *Bullets and Bulletins. Media and Politics in the Wake of the Arab Uprisings*. London: Hurst, 2016.
- 7 Galal, Ehab: *Identiteter og livsstil på islamisk satellit-tv. En indholdsanalyse af udvalgte programmers positionering af muslimer*. Ph.d.-afhandling indleveret ved Det humanistiske fakultet, Københavns Universitet, 2009.
- 8 Itihad iza'at al-Dewwal al-'Arabiya: *Al- Bath al-Fada'iy al-'Arabi: al-Tagrir al-Sanawi 2012- 2013*. Tunis: Arab States Broadcasting Union, 2015, s. 9-17.
- 9 Misr25, al-Nas, al-Rahma og al-Hafez TV.
- 10 Galal, Ehab: "Where has the authority gone? New imperatives and audience research", i Ehab Galal (ed.), *Arab TV-Audiences. Negotiating Religion and Identity*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, s. 11.

11 Se unfpa.org/world-population-dashboard (19.03.2017).

12 Se orientplanet.com/Press_Releases_AKER2015-16.htm (19.03.2017).

13 Lynch, 2006, s. 2.

- 14 Ibid., s. 32.
- 15 Ibid., s. 32.
- 16 Ibid., s. 2.
- 17 Al-Hroub, Khaled: "Satellite Media and Social Change in the Arab World", i *Arab Media in the Information Age*. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 2006, s. 89-119.
- 18 "Før I bliver stillet til regnskab" (18. og 25. september 2006).
- 19 Lynch, 2006, s. 3, 33.
- 20 Ibid., s. 25.
- 21 Ibid., s. 24-25.
- 22 Al-Hroub, 2006, s. 92.
- 23 Lynch, 2006, s. 84.
- 24 Galal, Ehab: "Friday Khutba without borders: Constructing a Muslim audience", i Noha Mellor & Khalil Rinnawi (eds.), *Political Islam and Global Media: The boundaries of religious identity*. London and New York: Routledge, 2016, s. 86-101.
- 25 Zayani, Mohamed: "Arab Media, Political Stagnation, and Civil Engagement: Reflections on the Eve of Arab Spring", i Leila Hudson, Adel Iskander & Mimi Kirk (eds.), *Media Revolution on the Eve of the Arab Spring*. New York: Palgrave MacMillan, 2014, s. 15-28.
- 26 Zayani, 2014, s. 24.
- 27 Al-Hroub, 2006, s. 29.
- 28 Jf. Galal, 2009, s. 25-28.
- 29 Al-Hroub, 2006, s. 101-102.
- 30 Zayani, Mohamed: "On the entangled question of media and politics in the Middle East", i Mohamed Zayani & Suzi Mirgani (eds.), *Bullets and Bulletins. Media and Politics in the Wake of the Arab Uprisings*. London: Hurst, 2016, s. 28.
- 31 Ibid., s. 29.
- 32 Hammami, Sadok: "The Three Phases of Facebook: Social Networks and the Public Sphere in the Arab World – the Case of the Tunisian Revolution", i Lena Yayyusi & Anne Sofie Roald (eds.), *Media and Political Contestation in the Contemporary Arab World. A Decade of Change*. London: Palgrave MacMillan, 2016, s. 43-44.
- 33 Ibid., s. 48-49.
- 34 Ibid., s. 53-54.
- 35 Ibid., s. 56.
- 36 Hirschkind, Charles: "The Egyptian Blogosphere and the Revolution of the 25th of January", i Lena Yayyusi & Anne Sofie Roald (eds.), *Media and Political Contestation in the Contemporary Arab World. A Decade of Change*. London: Palgrave MacMillan, 2016, s. 13-34.
- 37 Hirschkind, 2016, s. 19.
- 38 Ibid., s. 18.
- 39 Ibid., s. 25-26.
- 40 Ibid., s. 29.
- 41 Ibid., s. 30.
- 42 Hammami, 2016, s. 39.
- 43 Kraidy, 2016, s. 108-9.
- 44 Ibid., s. 108-9.
- 45 Ibid., s. 120.
- 46 Ibid., s. 120.
- 47 Zayani, 2016, s. 24
- 48 Salvatore, 2015, s. 352.
- 49 Se også Sadiki, Larbi: *Routledge Handbook of the Arab Spring. Rethinking Democratization*. London and New York: Routledge, 2015.
- 50 Hirschkind, 2016, s. 13.
- 51 Hjarvard, Stig: "Ustabile forbindelser: Medier i en globaliseret verden", i Ehab Galal & Mette Thunø (red.), *Globale medier i verdens brændpunkter: religion, politik og kultur*. København: Museum Tusculanum, 2009, s. 9-22.
- 52 Armbrust, Walter: "A History of New Media in the Arab Middle East", i Anastasia Valassopoulos (ed.), *Arab Cultural Studies. History, Politics and the Popular*. London and New York: Routledge, 2013, s. 51-70.
- 53 Dillon, Michele: "The Authority of the Holy Revisited: Habermas, Religion, and Emancipatory Possibilities", i *Sociological Theory*, vol. 17, nr. 3, 1999, s. 290-306.
- 54 Saeed, Muhammad Al-Sayyed: "New Trends and Forces in the Arab Media Arena", i *Arab Media in the Information Age*. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 2006, s. 27-59.